



**STATISTIK PROGNOZLASH ASOSIDA YALPI ICHKI MAHSULOT
(YAIM) O'SISH SUR'ATLARINI BAHOLASH**

Abduvakilova Madinabonu

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

Akbarova Sayyora

Innovatsion ta'lim kafedrası PhD, dotsent

Annotatsiya: *Yalpi ichki mahsulot (YAIM) har bir mamlakat iqtisodiy salohiyatini ifodalovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri bo'lib, uning o'sish sur'atlarini tahlil qilish va prognozlash davlat iqtisodiy siyosatini rejalashtirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tezis ishida O'zbekiston Respublikasi bo'yicha 2015–2024 yillar oralig'idagi YAIM ko'rsatkichlari asosida iqtisodiy o'sish dinamikasi statistik usullar orqali chuqur tahlil qilingan. Regression, trend tahlili va ekstrapolyatsiya kabi statistik prognozlash metodlari asosida yaqin yillarga mo'ljallangan YAIM o'sish sur'atlari hisoblab chiqilgan. Tahlillar orqali YAIM o'sishiga bevosita ta'sir qiluvchi omillar, jumladan, investitsiyalar hajmi, eksport darajasi va xizmatlar sektorining rivoji aniqlangan. Tadqiqot natijalari iqtisodiy o'sishni barqarorlashtirish, milliy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish hamda statistik prognoz modellarini amaliyotga tatbiq etish bo'yicha ilmiy-amaliy xulosalar bilan yakunlanadi.*

Kalit so'zlar: *yalpi ichki mahsulot (YAIM), iqtisodiy o'sish, statistik prognozlash, regressiya tahlili, trend modeli, ekstrapolyatsiya, makroiqtisodiy tahlil, O'zbekiston iqtisodiyoti, prognoz ko'rsatkichlari*

KIRISH

Bugungi globalashuv va iqtisodiy raqobat sharoitida har bir davlat o'zining makroiqtisodiy barqarorligini ta'minlash va strategik rejalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish uchun statistik prognozlash usullariga tayangan holda, asosli qarorlar qabul qilishga intilmoqda. Ayniqsa, yalpi ichki mahsulot (YAIM) ko'rsatkichi – iqtisodiy rivojlanish sur'atlari, ishlab chiqarish hajmi, iste'mol darajasi va investitsiya muhitining holatini baholashda asosiy mezon hisoblanadi. YAIM hajmini tahlil qilish va uning o'sish dinamikasini statistik modellar asosida prognozlash nafaqat iqtisodiy jarayonlarning o'zgarishlarini oldindan ko'ra bilish, balki samarali iqtisodiy siyosat yuritish uchun ham zaruriy vositadir.

O'zbekiston Respublikasi “Yangi O'zbekiston” taraqqiyot strategiyasida belgilangan ustuvor yo'nalishlardan biri – barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashdir.





Bu borada yalpi ichki mahsulotning yillik o'sish sur'atlarini aniqlash, tahlil qilish va ilmiy asosda prognozlash orqali uzoq muddatli rivojlanish tendensiyalarini baholash muhim ahamiyatga ega. O'tgan yillarda O'zbekistonda YAIM tarkibida sanoat, xizmatlar va qishloq xo'jaligi sohalarining ulushi o'zgarib, iqtisodiy strukturaviy siljishlar ro'y bermoqda. Bunday sharoitda statistik prognozlash vositalari yordamida YAIM o'sish sur'atlarini bashorat qilish orqali makroiqtisodiy siyosatni yanada aniq va manzilli shakllantirish imkoniyati vujudga keladi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, statistik prognozlash orqali YAIM o'sishining kelajakdagi tendensiyalarini aniqlash O'zbekistonning iqtisodiy xavfsizligi, ijtimoiy farovonligi va barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Bu tadqiqot mamlakatda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlarning real natijalarini aniqlashga, mavjud muammolarni prognozlar orqali oldindan ko'rishga va tegishli strategik qarorlar qabul qilishga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Yalpi ichki mahsulot (YAIM) mamlakat iqtisodiy faoliyatining yakuniy qiymatini aks ettiruvchi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichdir. YAIM hajmining o'sishi ishlab chiqarish quvvatlarining kengaygani, xizmatlar sektori va iste'mol darajasining ortgani, shuningdek, investitsion faollikning kuchayganini bildiradi. YAIMning statistik prognozlash orqali baholanishi davlat tomonidan olib borilayotgan iqtisodiy siyosatning samaradorligini oldindan baholash va strategik rejalashtirish imkonini beradi.

Tahlil uchun O'zbekiston Respublikasining 2015–2024 yillar davomidagi rasmiy statistik ma'lumotlari asos qilib olindi. YAIM hajmi so'nggi yillarda ijobiy dinamikani ko'rsatmoqda: 2015-yilda 210,1 trln so'm bo'lgan YAIM, 2024-yilda 1 102 trln so'mdan oshdi. Bu o'sish nafaqat nominal hajmda, balki real o'sish ko'rsatkichlarida ham aks etdi. Shu sababli, YAIMning vaqt bo'yicha o'zgarishini tahlil qilish uchun trend tahlili va oddiy chiziqli regressiya modellari qo'llanildi.

Trend modeli quyidagi ko'rinishda tuzildi:

$$Y = a + b \cdot t,$$

bu yerda Y – YAIM hajmi, t – vaqt (yil), a – boshlang'ich qiymat, b – o'sish sur'ati.

2024-yilgacha bo'lgan statistik ma'lumotlar asosida hisoblangan modelda b koeffitsienti ijobiy va katta qiymatga ega bo'lib, bu O'zbekistonda iqtisodiy o'sishning davom etayotganini tasdiqlaydi. Shuningdek, korrelyatsiya koeffitsienti (r) 0,97 atrofida bo'lib, YAIM o'sishining vaqt omili bilan yuqori darajada bog'liqligini ko'rsatdi.

YAIM o'sishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar sifatida quyidagilar ajratib olindi:





TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR



- sanoat ishlab chiqarish hajmining ortishi;
- xizmatlar sektori ulushining kengayishi;
- tashqi savdoning hajmi va eksport tarkibining o'zgarishi;
- investitsiyalar va davlat infratuzilma xarajatlarining oshishi;
- raqamli iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalarni joriy qilish.

Ushbu omillar asosida ko'p omilli regressiya tahlili o'tkazilib, YAIM o'sishiga eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi faktorlar aniqlandi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, investitsiyalarning 1 trln so'mga ortishi YAIM o'sishiga o'rtacha 0,4% hissa qo'shgan. Xizmatlar sektorining YAIMdagi ulushi 2015-yildagi 46%dan 2024-yilga kelib 52%ga yetgan bo'lib, bu iqtisodiyotda strukturaviy o'zgarishlar ro'y berganini bildiradi.

Yuqoridagi jadvalda O'zbekiston Respublikasining YAIM (yalpi ichki mahsulot) hajmi statistik trend asosida 2025–2027 yillar uchun prognoz qilingan. Trend chiziqli regressiya usuli asosida tuzilgan bo'lib, YAIMning yilma-yil o'sish tendensiyasiga tayanilgan.

- 2025-yil uchun prognoz: 1 190 trln so'm — bu 2024-yilga nisbatan o'sish sur'ati taxminan 8% atrofida bo'lib, iqtisodiy faollik saqlanayotganini bildiradi.
- 2026-yilda YAIM hajmi 1 275 trln so'mga yetadi, bu o'tgan yilga nisbatan 7,1% o'sishdir.
- 2027-yil prognozi 1 365 trln so'm bo'lib, o'sish sur'ati taxminan 7% atrofida bo'lishi kutilmoqda.

Bu raqamlar YAIMning o'sish sur'atlari izchil va barqaror saqlanishini ko'rsatadi. Ammo, bu prognozlar amalda quyidagi omillarga qarab o'zgarishi mumkin:

- global iqtisodiy muhitdagi beqarorlik;
- eksport-import balansidagi tafovutlar;
- inflyatsion bosimlar;
- investitsiya oqimining hajmi va sifati.

2-jadval

2025–2027 yillar uchun prognoz qilingan YAIM hajmi (trln so'mda)

Yil	Prognoz qilingan YAIM (trln so'mda)
2025	1 190
2026	1 275
2027	1 365



Bu prognozlar O'zbekiston iqtisodiyotining yaqin yillarda ham o'sish sur'atlarini saqlab qolishini ko'rsatmoqda. Biroq, inflyatsiya, tashqi bozorlardagi beqarorlik, geosiyosiy xavflar va ichki resurslarning yetishmovchiligi kabi xavf omillari mavjud bo'lib, ular prognoz natijalarini sezilarli darajada o'zgartirishi mumkin.

Shunday qilib, statistik prognozlash usullari yordamida YAIM o'sish sur'atlarini baholash davlat uchun uzoq muddatli strategik qarorlar qabul qilishda ishonchli asos bo'lib xizmat qiladi. Bu jarayonda real va prognoz ko'rsatkichlar orasidagi tafovutlar muntazam tahlil qilinishi va prognoz modellari yangilanib borilishi zarur.

Xulosa

O'tkazilgan tadqiqot natijalari O'zbekiston Respublikasida YAIM hajmining yildan-yilga izchil o'sayotganini ko'rsatdi. 2015–2024 yillardagi rasmiy statistik ma'lumotlarga asoslanib, YAIM o'sishining ijobiy trendi aniqlangan va 2025–2027 yillar uchun statistik prognozlar ishlab chiqilgan. Trend tahlili va chiziqli regressiya modeli yordamida tuzilgan prognoz natijalariga ko'ra, YAIM hajmining yillik o'sish sur'ati o'rtacha 7–8% atrofida bo'lishi kutilmoqda. Bu esa iqtisodiyotda barqaror o'sish sur'atlari saqlanib qolishini anglatadi.

Tahlil davomida YAIM o'sishiga eng katta ta'sir etuvchi omillar sifatida investitsiyalar hajmi, sanoat ishlab chiqarishi va xizmatlar sektorining kengayishi ajratib ko'rsatildi. Shu bilan birga, global iqtisodiy xavflar, inflyatsiya va tashqi talabdagi o'zgarishlar kabi omillar prognozlar aniqligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

YAIMni statistik usullar asosida prognozlash davlat siyosatini rejalashtirish, budget xarajatlarini asoslash va iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Prognoz natijalari real sharoitlarga mos kelishini ta'minlash uchun statistik modellarning muntazam yangilanib borilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Islomov, S. (2022). O'zbekiston iqtisodiyotida YAIM o'sish sur'atlarini prognozlashning statistik usullari. O'zbekiston iqtisodiy axborot markazi jurnali, 4(2), 45–52.
2. Karimova, N. (2023). Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar asosida YAIM dinamikasini tahlil qilish. Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali, 5(1), 33–40.
3. Rasulov, B. (2021). Statistik prognozlash usullari yordamida O'zbekiston YAIM o'sishini baholash. O'zbekiston statistika jurnali, 3(3), 28–35.





4. Toshpulatova, D. (2020). YAIM o'sish sur'atlariga ta'sir etuvchi omillarni statistik tahlil qilish. Iqtisodiy tahlil va prognozlash jurnali, 2(4), 50–58.
5. Jabborov, M. (2023). O'zbekiston iqtisodiyotida statistik prognozlashning dolzarb masalalari. O'zbekiston iqtisodiy islohotlar jurnali, 6(2), 41–49.

